

สนทนาประสาสังคมวิทยา กับเพศวิทยา:

จากเพศสรีระสู่เพศภาวะ จากสารัตถะ
ทางเพศสู่ความเป็นเควียร์

ดิณณภพ สันสมบุรณ์ทอง

**บทนำ: จากชีวิตของแคสเตอร์ เซเมนย่า
สู่ข้อถกเถียงว่าด้วยเพศสรีระ**

ความคลุมเครือด้านสรีระของแคสเตอร์ เซเมนย่า (Caster Semenya) นักวิ่งชาวแอฟริกาใต้ ผู้ได้รับชัยชนะในการแข่งขันกรีฑาชิงชนะเลิศแห่งแอฟริกา (2009 African Youth Athletic Championship) ประเภทเยาวชน ณ ประเทศมอริเชียส และในการแข่งขันกรีฑาชิงชนะเลิศระดับโลก (2009 IAAF World Championships in Athletics) ณ ประเทศเยอรมนี ในปี ค.ศ. 2009 (Ouma, 2009) เป็นประเด็นที่สื่อจำนวนมากเพ่งเล็งและพิจารณาว่าไม่ตรงตามมาตรฐานร่างกายของนักกรีฑาหญิงทั่วไป จนนำไปสู่การทดสอบเพศของเซเมนย่าโดยสหพันธ์สมาคมกรีฑานานาชาติ (International Association of Athletics Federations: IAAF) ซึ่งอ้างว่าจำเป็นต้องทดสอบการใช้สารกระตุ้นก่อนอนุญาตให้ลงแข่งขัน

ได้ดั้งเดิมในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2010 (Hart, 2010)

ระหว่างที่ผลการทดสอบเพศยังไม่ถูกเปิดเผย เซเมนยาต้องเผชิญกับอุปสรรคในการเข้าร่วมการแข่งขันหลายครั้ง จนในท้ายที่สุดผลการทดสอบเพศได้ยืนยันว่าเซเมนยาเป็น “อินเตอร์เซ็กส์” (intersex) หรือผู้มีเพศกำกวม¹ ซึ่งถูกระบุว่าเป็นหญิงตั้งแต่กำเนิด (Padawer, 2016) ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่ IAAF ได้เผยแพร่แนวทางปฏิบัติเรื่องการทดสอบเพศ (sex testing) เพื่อกำกับและควบคุมร่างกายของผู้เข้าแข่งขันหญิงภายใต้มาตรฐานเดียวกันที่รับรองด้วยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์

ในช่วงเวลาดังกล่าว IAAF พยายามนำเสนอแนวทางปฏิบัติต่อผู้เข้าแข่งขันหญิงที่มีระดับฮอร์โมนเพศชายเพิ่มสูงขึ้น (hyperandrogenism) หรือระดับฮอร์โมนเทสโทสเตอโรน (testosterone) ที่สูงตามธรรมชาติตั้งแต่ปี ค.ศ. 2011 แม้ว่าในปี ค.ศ. 2015 ศาลอนุญาโตตุลาการกีฬา (Court of Arbitration for Sport: CAS) จะยังไม่สนับสนุนแนวทางปฏิบัติดังกล่าวในตอนต้น แต่ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2019 CAS ได้สนับสนุนระเบียบของ IAAF ว่าด้วย “ความแตกต่างระหว่างพัฒนาการทางเพศ” (Differences of Sex Development) โดยระบุว่า บุคคลผู้มีความผิดปกติทางพัฒนาการของระบบอวัยวะเพศ (disorders of sex development: DSD) หรือผู้มีระดับฮอร์โมนเทสโทสเตอโรน 5 นาโนโมลต่อลิตรหรือมากกว่า รวมถึงกลุ่มอาการต่อต้านแอนโดรเจน (androgen insensitivity syndrome: AIS) ต้องรับประทานฮอร์โมนระดับเทสโทสเตอโรน โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 พฤษภาคม ค.ศ. 2019 เป็นต้นมา (Bloom, 2018) ส่งผลทำให้เธอพลาดการแข่งขันกรีฑาชิงชนะเลิศ

¹ ผู้เขียนมีเจตนาเขียนทับศัพท์คำว่า “อินเตอร์เซ็กส์” แทนการใช้คำว่า “เพศกำกวม” เพื่อก้าวข้ามนัยแบบทวิลักษณ์ (dualism)

ระดับโลก (2019 IAAF World Athletics Championships) ณ ประเทศกาตาร์ ในปี ค.ศ. 2019 ไปโดยปริยาย

ความพยายามข้างต้นของ IAAF กำลังชี้ให้เห็นความไม่เชื่อมโยงกันตามธรรมชาติระหว่างอวัยวะเพศ ฮอร์โมน และโครโมโซม และนำไปสู่การสันคลอนมายาคติว่าด้วยการจำแนกเพศในสังคมมนุษย์ อีกทั้งกรณีศึกษาของเซเมเนียกำลังบ่งชี้ให้นักสังคมวิทยาหันกลับมาทบทวนความหมายของ “เพศ” และตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ระหว่างเพศสรีระ เพศภาวะ และเพศวิถีของมนุษย์อีกครั้ง นำไปสู่ข้อเสนอหลักของบทความวิจัยนี้ที่มุ่งทำความเข้าใจสารัตถนิยมทางเพศ (sexual essentialism) ซึ่งกำหนดให้เพศสรีระเป็นแหล่งอ้างอิงความหมายของเพศภาวะและเพศวิถีในสังคมวิทยาในมุมมองเชิงวิพากษ์ โดยเริ่มต้นจากการทบทวนพัฒนาการของการศึกษา “เพศ” ในเพศวิทยา (sexology) ไปพร้อมๆ กับการนำเสนอประเด็นเพศในพรมแดนความรู้ทางสังคมวิทยาและในท้ายที่สุด บทความนี้มุ่งนำเสนอการเปลี่ยนแปลงคำอธิบายเชิงสังคมวิทยาว่าด้วยเพศภาวะและเพศวิถีหลังจากได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีควีเยอร์ซึ่งเข้ามาท้าทายสาขาวิชาดังกล่าวทั้งองค์พหุและกระตุ้นให้เกิดการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์แบบข้ามพันวิทยาการ (transdisciplinarity)

วิธีการและแนวทางการศึกษา

บทความนี้มุ่งศึกษาวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยมีเป้าหมายในการสำรวจ “ภูมิทัศน์ทางวิชาการ” (intellectual landscape) ของพัฒนาการของคำศัพท์ว่าด้วยเพศสรีระ เพศภาวะ และเพศวิถีในเพศวิทยา รวมถึง

สังคมวิทยาเพศภาวะและเพศวิถี โดยเริ่มจากการศึกษาพัฒนาการของเพศสรีระในวิทยาศาสตร์ รวมถึงการเปลี่ยนผ่านประเด็นเพศสรีระสู่ประเด็นเพศภาวะและเพศวิถีในสังคมศาสตร์ ซึ่งเอกสารทางวิชาการในการศึกษา ได้แก่ หนังสือ บทความวิจัย และบทความวิชาการในช่วงทศวรรษ 1980–2000 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่การศึกษาประเด็นเพศในฐานะเพศวิทยาที่เป็นวิทยาศาสตร์เติบโตมากขึ้นและเป็นช่วงเวลาที่มีการท้าทายเพศวิทยาแบบวิทยาศาสตร์โดย “เพศภาวะ” และ “เพศวิถี” จากสังคมศาสตร์

ทั้งนี้ แนวทางการศึกษาหลักของบทความนี้คือ การทำให้อวัยวะเพศที่เป็นปัจจัยกำหนดเพศในเพศวิทยากลายเป็นประเด็นทางสังคม-วิทยา (sociologization) กล่าวคือ บทความนี้ได้ทำการสำรวจพัฒนาการทางความคิดของสังคมวิทยาเพื่อชี้ให้เห็นระดับความสัมพันธ์ที่สาขาวิชานี้มีกับประเด็นเพศ ซึ่งมีใช่แค่เพศในมิติชีววิทยาท่านั้น หากแต่ยังรวมถึง “เพศ” ในมิติสังคมวัฒนธรรม (ซึ่งหมายถึงเพศภาวะ) และในมิติอารมณ์ความรู้สึกและจิตวิทยา (ซึ่งหมายถึงเพศวิถี) ด้วย

เพศวิทยา: จากอดีตถึงปัจจุบัน

การศึกษาเพศด้วยมุมมองทางวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 แม้บรรยากาศของยุโรป ณ ขณะนั้นเต็มไปด้วยการเชิดชูศีลธรรมทางเพศและการปกปิดประเด็นเพศวิถีในที่สาธารณะ แต่ประเด็นเพศวิถีกลับถูกเรียกร้องให้เปิดเผยในฐานะประเด็นทางวิชาการในกลุ่มนักวิทยาศาสตร์ในนามการศึกษาในสาขาวิชา “เพศวิทยา” ซึ่งเป็นสาขาที่มุ่งประยุกต์ใช้กระบวนการทศน์ทางวิทยาศาสตร์และวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ในการทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างเพศ สรีระของ

อวัยวะเพศ ออร์โมนสืบพันธุ์ โครโมโซมเพศ พัฒนาการทางเพศ อารมณ์ทางเพศ การตั้งครรภ์ การหย่อนสมรรถภาพทางเพศ รสนิยมทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเพศ กิจกรรมทางเพศ ความผิดปกติทางเพศ ฯลฯ

ทั้งนี้ สาขาวิชาดังกล่าวเริ่มต้นอย่างจริงจังจากข้อเสนอของริชาร์ด ฟอน คราฟท์-เอบิง (Richard von Krafft-Ebing) ในงานเขียนที่มีชื่อว่า *Psychopathia Sexualis* (1886) ซึ่งเสนอว่ากิจกรรมทางเพศใดๆ ที่มีไว้เพื่อการสืบพันธุ์ย่อมหมายถึงความถดถอย (degeneration) และเป็นภัยต่ออารยธรรมของมนุษยชาติในระยะยาว (Kinsman, 1996, p. 31 as cited in Cerquozzi, 2017, p. 14) อีกทั้งพฤติกรรมทางเพศของคนที่มีเพศสรีระแบบเดียวกันย่อมหมายถึงความผิดปกติ (Cook, 2003, p. 75 as cited in Cerquozzi, 2017) ซึ่งเชื่อมโยงกับความเจ็บป่วยทางจิตอันมีสาเหตุมาจากความผิดปกติในระบบประสาทที่ส่งผลให้บุคคลผู้นั้นรู้สึกว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์โดยทั่วไป (Hekma, 1991, p. 180)

ในทางตรงกันข้าม เฮฟลิล็อค เอลลิส (Havelock Ellis) บิดาแห่งสาขาวิชาเพศวิทยา ได้สร้างคุณูปการสำคัญแก่วงการเพศวิทยาผ่านหนังสือเล่มสำคัญของเขาทั้งสองเล่ม ได้แก่ *Sexual Inversion* (1897) และ *Sex in Relation to Society* (1910) โดยระบุว่าพฤติกรรมทางเพศของคนที่มีเพศสรีระแบบเดียวกันมิใช่อาการของโรคทางจิตเวช หากแต่เป็นการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต (Beccalossi, 2012, p. 172) อย่างไรก็ตาม มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นๆ ตรงที่มนุษย์ถูกควบคุมพฤติกรรมโดยสังคม จึงทำให้การแสดงออกพฤติกรรมในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป (ดู Crozier, 2008, p. 29 อ้างถึงใน นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ, 2563, น. 321)

นอกจากองค์ความรู้ด้านจิตเวชที่มุ่งเน้นในประเด็นเพศโดยนักวิทยาศาสตร์ทั้งสอง สาขาวิชาเพศวิทยาก็ได้รับการต่อยอดโดยนักวิชาการ

ด้านชีววิทยาอย่างต่อเนื่อง โดยไรเนียร์ เดอ กราฟ (Reinier De Graaf) บิดาแห่งสาขาวิชาชีววิทยาการเจริญพันธุ์สมัยใหม่ (Setchell, 1974 as cited in Alexandre, 2001, p. 457) ได้สร้างคุณูปการที่สำคัญในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 นั่นคือการค้นพบรังไข่ (ovaries) ในร่างกายมนุษย์ เพศหญิงด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ อันได้แก่ การผ่าตัดอย่างประณีต การสังเกตเชิงคลินิก และการสำรวจเอกสารและงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยมุมมองเชิงวิพากษ์ประกอบการศึกษา (Ankum, Houtzager, & Bleker, 1996 as cited in Alexandre, 2001, p. 457)

ต่อมานักชีววิทยามากมายล้วนแสดงความกระตือรือร้นในการใช้อุปกรณ์ล้ำสมัยในการทดลองทางวิทยาศาสตร์สามประการมาประกอบการศึกษา “เอ็มบริโอ” (embryo) หรือตัวอ่อนหลังการปฏิสนธิในระยะ 8 สัปดาห์แรกของอายุครรภ์ ในช่วงทศวรรษ 1860 (Carlson, 2013, pp. 26–28) ส่งผลให้นักชีววิทยาจำนวนมากในยุคดังกล่าวสรุปว่า มนุษย์ล้วนวิวัฒนาการจากการมีต่อมบ่งเพศ (gonads) แบบเดียวกันในระยะเอ็มบริโอ และจำแนกเพศได้ด้วยวิธีการกลายเป็นรังไข่ หรือกลายเป็นอัณฑะ (testes) ในเวลาต่อมา (Carlson, 2013, p. 32) แต่ข้อสรุปข้างต้นกลับถูกคัดค้านโดยธีโอดอร์ อัลเบรชท์ เอ็ดวิน เคลิบส์ (Theodor Albrecht Edwin Klebs) ในปี ค.ศ. 1876 ซึ่งเสนอว่าร่างกายของมนุษย์แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ตามประเภทของต่อมบ่งเพศ โดยพิจารณาจากทั้งเนื้อเยื่อรังไข่และลูกอัณฑะ (Davis & Preves, 2017, p. 80)

นอกเหนือจากการศึกษาอวัยวะเพศ ฮอร์โมนได้รับความสนใจอย่างมากในหมู่นักวิทยาศาสตร์และถูกนับว่าเป็นอีกปัจจัยกำหนดเพศของสิ่งมีชีวิต การศึกษาการทำงานของฮอร์โมนในร่างกายสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 โดยอาร์โนลด์ ออดอล์ฟ เบอร์โทลด์ (Arnold Adolph Berthold) ผู้ทำการทดลองเปรียบเทียบพฤติกรรมของไก่ตัวผู้

ที่ถูกตัดอวัยวะและไก่อที่ยังคงมีอวัยวะในปี ค.ศ. 1849 (Carlson, 2013, p. 51)

ภายหลังจากการค้นพบโครโมโซมเพศในช่วงทศวรรษ 1890–1900 โครโมโซมได้กลายมาเป็นอีกปัจจัยสำคัญในการกำหนดเพศ ส่งผลทำให้นักวิทยาศาสตร์ตั้งคำถามกับจำนวนเพศของสิ่งมีชีวิต กล่าวคือ หากโครโมโซมคือปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการกำหนดเพศของสิ่งมีชีวิต โครโมโซมเพศนั้นย่อมมีอยู่เพียงสองรูปแบบเท่านั้นหรือไม่ จากคำถามข้างต้นได้นำไปสู่การสำรวจภาวะอันคลุมเครือทางเพศหรือที่เรียกว่า “ภาวะอินเตอร์เซ็กส์” (intersexuality)² ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสนใจในหมู่นักวิทยาศาสตร์สาขาเพศวิทยา

การเติบโตขององค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะอินเตอร์เซ็กส์และการกำหนดเพศเป็นผลมาจากการเติบโตขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญที่ทำให้การศึกษาภาวะอินเตอร์เซ็กส์ในมนุษย์กลายมาเป็นประเด็นศึกษาที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางและถูกมองว่าเป็น “ปัญหา” ในสายตาของนักวิทยาศาสตร์ ในขณะที่การกำหนดเพศมัก

² คำศัพท์ดังกล่าวถูกใช้ครั้งแรกโดยริชาร์ด โกลด์ชมิทท์ (Richard Goldschmidt) ในปี ค.ศ. 1915 (Carlson, 2013, p. 84) นอกจากนี้ ยังมีคำศัพท์อื่นๆ ที่สื่อให้เห็นภาวะคลุมเครือทางเพศ เช่น “ภาวะโมเซอิกทางเพศ” (sexual mosaicism) ซึ่งหมายถึงการที่เซลล์สองกลุ่มที่มีลักษณะทางจีโนไทป์ (genotype) หรือการจับคู่ของยีนแตกต่างกัน ภาวะข้างต้นมักเกิดภายหลังการปฏิสนธิ ส่งผลให้เซลล์กลุ่มหนึ่งมีจีโนไทป์ปกติแต่อีกกลุ่มมียีนกลายพันธุ์บนจีโนไทป์และแสดงลักษณะผิดปกติทางเพศบางประการได้ (ดู Turnpenny & Ellard, 2012) และคำว่า “ภาวะกะเทยแท้” (hermaphroditism) กับคำว่า “ภาวะกะเทย” (gynandromorphism) ซึ่งทั้งสองคำมีความแตกต่างกันตรงที่ภาวะกะเทยแท้คือภาวะที่สิ่งมีชีวิตมีอวัยวะเพศผู้และเพศเมียในร่างเดียวกันแต่ไม่ปรากฏลักษณะทางกายภาพว่าเป็นตัวผู้หรือตัวเมีย ในขณะที่ภาวะกะเทยคือภาวะที่สิ่งมีชีวิตแสดงลักษณะทางกายภาพทั้งตัวผู้และตัวเมีย (ทั้งนี้ ภาวะกะเทยปรากฏในสิ่งมีชีวิตไม่กี่ประเภทเท่านั้น เช่น ผีเสื้อผีเสื้อกลางคืน กุ้งล็อบสเตอร์ นกคาร์ดินัล เป็นต้น) (ดู MacDonald, 2019) เป็นต้น

ถูกนำเสนอในฐานะ “วิธีแก้ไขปัญหา” อีกทั้งยังเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดพฤติกรรม ความคิด อัตลักษณ์ และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลด้วย ฉะนั้นการสร้างองค์ความรู้เพื่อทำความเข้าใจภาวะอินเตอร์เซ็กส์ในมนุษย์จึงกลายเป็นภารกิจของนักวิทยาศาสตร์ในการแก้ไขปัญหายิงชีววิทยาและปัญหายิงสังคมวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กัน

แนวคิดหลังโครงสร้างนิยมในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ส่งอิทธิพลต่อหลากหลายสาขาวิชารวมถึงสังคมวิทยาในการทำทาสารัตถะของสิ่งต่างๆ ไม่เว้นแม้แต่สารัตถะทางเพศ ทั้งนี้ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1980) ถือเป็นนักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญในการวิพากษ์สารัตถนิยมทางเพศผ่านภาวะอินเตอร์เซ็กส์โดยกล่าวถึงชีวิตของแอร์-กุสลิน บาร์แบ็ง (Herculine Barbin) ในช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นกรณีศึกษา โดยระบุว่าคนที่บุคคลอย่างบาร์แบ็งซึ่งถูกกำหนดเพศเป็นหญิงตั้งแต่กำเนิดพบว่าตนจำเป็นต้องถูกกำหนดเพศเป็นชายเมื่อเติบโตขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดเพศคือปฏิบัติการแห่งอำนาจที่กระทำผ่านปฏิบัติการทางการแพทย์ ฟูโกต์จึงตั้งคำถามเกี่ยวกับความจำเป็นในการกำหนดเพศและนำไปสู่การวิพากษ์ “อุดมคติแบบทวิลักษณ์” (dimorphic ideals)³ ที่ถูกกำกับโดยการแพทย์สมัยใหม่

การกำหนดเพศของผู้มีภาวะอินเตอร์เซ็กส์กลายมาเป็นประเด็นถกเถียงทางวิชาการทั้งในและนอกสาขาวิชาเพศวิทยา ซึ่งสังคมวิทยาเองก็ให้ความสนใจในการถกเถียงประเด็นดังกล่าวด้วยเช่นกัน เช่น ใน

³ หมายถึงรูปแบบร่างกายของผู้ชายและผู้หญิงในอุดมคติของสังคม ที่จำแนกร่างกายของผู้ชายและผู้หญิงให้แตกต่างกัน (Butler & Taylor, 2002, p. 200 อ้างถึงใน ดิณณภพ สันสมบุรณ์ทอง, 2557, น. 74)

งานของจอห์น ฮูด-วิลเลียมส์ (John Hood-Williams, 1996) ที่ทำให้การกำหนดเพศกลายเป็นประเด็นทางสังคมวิทยา โดยระบุว่าการกำหนดเพศของมนุษย์เกิดจากนักวิทยาศาสตร์สร้างความหมายเกี่ยวกับเพศวิระขึ้นมา และใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์มารองรับความหมายของการเป็นผู้หญิงและผู้ชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้โครโมโซมหรือยีน ZFY ในการกำหนดเพศของบุคคล⁴

นอกจากนี้ งานของทาเนีย เจนกินส์ และซูซาน ชอร์ต (Tania M. Jenkins & Susan E. Short, 2017) ได้นำเสนอมุมมองเชิงวิพากษ์ในการประกอบสร้างความหมายของภาวะอินเตอร์เซ็กส์ผ่านการต่อรองกันระหว่างตัวแสดงทางสังคมต่างๆ (อาทิ แพทย์ นักเคลื่อนไหวและนักวิชาการ พ่อแม่ และผู้มีภาวะอินเตอร์เซ็กส์) และการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม (ได้แก่ เทคโนโลยี กฎหมาย และบรรทัดฐานทางสังคม ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับประเด็นเพศของบุคคลที่มีภาวะอินเตอร์เซ็กส์) ในกระบวนการแพทยานุวัตรและกระบวนการถอดรื้อแพทยานุวัตรของอินเตอร์เซ็กส์ (medicalization and de-medicalization of intersex) ที่กำลังเผชิญหน้ากับการใช้อำนาจของแพทย์และองค์ความรู้ทางการแพทย์ในการกำหนดเพศ

⁴ เดวิด เพจ และคณะ (David Page et al., 1987) ได้เสนอไว้ว่ายีน ZFY เป็นตัวชี้ขาดเพศของสิ่งมีชีวิตในระดับยีน หากแต่ข้อเสนอดังกล่าวกลับถูกหักล้างโดยงานวิจัยของแอนดรูว์ ซินแคลร์ และคณะ (Andrew Sinclair et al., 1988) ซึ่งพบว่ายีน ZFY มิได้ปรากฏบนโครโมโซม Y ของจิงโจ้ ดังนั้น ยีน ZFY จึงไม่ใช่ส่วนสำคัญในการชี้ขาดเพศของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมตามที่เพจและคณะได้เสนอไว้ และข้อเสนอของแอนน์ ฟาสโต-สเตอร์ลิง (Anne Fausto-Sterling, 1989) ซึ่งเสนอว่ายีน ZFY ปรากฏบนโครโมโซม X ทั้งหมดของผู้หญิงมิได้ปรากฏแค่เฉพาะในสิ่งมีชีวิตเพศชายอย่างที่เพจและคณะได้เสนอไว้

จาก “เพศ” ในวิทยาศาสตร์ สู่ “เพศ” ในสังคมวิทยา

เพศภาวะในสังคมวิทยา

เมื่อพิจารณาความเปลี่ยนแปลงในการทำความเข้าใจประเด็นเพศในสังคมวิทยาเองจะพบว่า ในช่วงทศวรรษ 1980 สังคมวิทยาถูกท้าทายจากสตรีนิยมในประเด็นที่ว่าวิธีวิทยาของสังคมวิทยามีได้ตัดขาดจากวิทยาศาสตร์และโลกทัศน์แบบผู้ชาย (Acker, Barry, & Esseveld, 1983) จึงทำให้คำว่า “เพศภาวะ” (gender) ปรากฏในเอกสารและตำราทางสังคมวิทยามากมายในช่วงทศวรรษ 1980–1990 (ดู Bilton et al., 1987; Lee & Newby, 1992) ในฐานะเพศในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม โดยปรากฏควบคู่กับเพศสรีระที่ถูกนำเสนอว่าเป็นเพศในมิติสรีรวิทยา และชีววิทยาอยู่เสมอ รวากับว่าทั้งเพศภาวะและเพศสรีระเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างแต่มีอาจแยกขาดจากกันได้

ท่ามกลางนักสตรีนิยมและนักสังคมวิทยาที่มีความสนใจด้านเพศภาวะ งานเขียนของเจเน็ต ซาลต์สแมน ชาเฟตส์ (Janet Saltzman Chafetz, 2006) ได้สร้างคุณูปการสำคัญในการสำรวจอิทธิพลของกระแสทฤษฎีสตรีนิยมและทฤษฎีเพศภาวะในสังคมวิทยาโดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มหลัก ดังนี้

ประการแรก ในกลุ่ม “สังคมวิทยาดั้งเดิม” ชาเฟตส์พบว่าประเด็นเพศภาวะยังคงไม่ถูกกล่าวถึงอย่างจริงจัง แม้ในช่วงก่อนกลางศตวรรษที่ 20 นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวด้านสังคมวิทยาที่เป็นผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้ผลิตผลงานที่น่าสนใจเกี่ยวกับผู้หญิงและความไม่เท่าเทียมทางเพศภาวะ แต่นักสตรีนิยมเหล่านี้กลับไร้ตัวตนในสังคมวิทยาดั้งเดิม (ดู Lengermann & Niebrugge, 1996 as cited in Chafetz, 2006, p. 8)

ประการที่สอง ในกลุ่ม “ทฤษฎีโครงสร้างมหภาคสายสตรีนิยม”

ชาเฟตส์จำแนกทฤษฎีสตรีนิยมและทฤษฎีเพศภาวะออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1) ทฤษฎีระบบโลก (world system theory) 2) สตรีนิยมสายสังคมนิยม 3) แนวทางการศึกษาเชิงโครงสร้างมหภาคแบบอื่นๆ และ 4) ทฤษฎีสหภัยอันตราย (multiple jeopardy theory) โดยระบุว่าทฤษฎีระบบโลกมองข้ามบทบาทของผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจโลกไป โดยสมบุรณ์ (Ward, 1990, 1993 as both cited in Chafetz, 2006, p.9) ในขณะที่สตรีนิยมสายสังคมนิยม แนวทางการศึกษาเชิงโครงสร้างมหภาคแบบอื่นๆ และทฤษฎีสหภัยอันตราย ล้วนมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้หญิงในสังคมสมัยใหม่ (Chafetz, 2006, pp.9-13)

ประการที่สาม ในกลุ่ม “ทฤษฎีโครงสร้างจุลภาคสายสตรีนิยม” ชาเฟตส์จำแนกทฤษฎีสตรีนิยมและทฤษฎีเพศภาวะออกเป็น 4 กลุ่มย่อยเช่นกัน ได้แก่ 1) ทฤษฎีเครือข่าย 2) ทฤษฎีอรรถประโยชน์ว่าด้วยการแลกเปลี่ยนและการเลือกที่เป็นเหตุเป็นผล 3) ทฤษฎีบทบาท และ 4) ทฤษฎีความคาดหวังต่อสถานภาพ ซึ่งล้วนมีจุดร่วมทางความคิดเดียวกันนั่นคือการเสนอว่าความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในระดับจุลภาคของสังคมล้วนส่งผลต่อการความคิด ความเชื่อ ค่านิยม พฤติกรรม และแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมทั้งสิ้น (Chafetz, 2006, pp. 13-16)

ประการที่สี่ ในกลุ่ม “ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมสายสตรีนิยม” ชาเฟตส์ได้จำแนกกระแสทฤษฎีสตรีนิยมและทฤษฎีเพศภาวะในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมออกเป็นสองกลุ่มย่อย ได้แก่ 1) ชาดิพันธิวิธีวิทยา (ethnomethodology) ซึ่งอธิบายว่าเพศภาวะมิใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากปัจเจกบุคคลหรือถูกกำหนดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม (West & Fenstermaker, 1993 as cited in Chafetz, 2006, p. 16) หากแต่เป็นสิ่งที่

เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน (Gerson & Peiss, 1985 as cited in Chafetz, 2006, p. 16) และ 2) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเน้นการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์และเสนอว่าภาษาเป็นวิธีการสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างจิตใจ ตัวตน และสังคม (West & Zimmerman, 1987 as cited in Chafetz, 2006, p. 17) โดยระบุว่าทั้งสองกลุ่มย่อยได้รับอิทธิพลจากปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interactionism) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่ได้รับการพัฒนาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 บนพื้นฐานของจิตวิทยาสังคมของจอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) เฮอร์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) และสำนักชิคาโก

ประการสุดท้าย ในกลุ่ม “ทฤษฎีการก่อกำเนิดปฐมวัย” (childhood engenderment theories) ซาเฟตส์อธิบายว่าทฤษฎีเพศภาวะในกลุ่มนี้ใกล้ชิดกับแนวคิดทฤษฎีในสาขาวิชาจิตวิทยาสังคม โดยจำแนกออกเป็นสองกลุ่มย่อย ได้แก่ ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคมและทฤษฎีฟรอยด์ใหม่ โดยระบุว่าทั้งสองทฤษฎีข้างต้นมีจุดเน้นร่วมกันซึ่งก็คือการอธิบายว่าประสบการณ์ในวัยเด็กและกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมนับตั้งแต่วัยเยาว์คือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ยอมรับ และผลิตซ้ำความแตกต่างทางเพศภาวะและการจัดช่วงชั้นทางเพศภาวะในสังคม (Chafetz, 2006, pp. 18–19)

แม้ว่าซาเฟตส์ได้ชี้ให้เห็นพัฒนาการและระดับความเข้มข้นของทฤษฎีสตรีนิยมและทฤษฎีเพศภาวะในสังคมวิทยาอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบย้าคำถามของการของเพศภาวะในสังคมวิทยา แต่เพศสรีระที่ถือกำเนิดจากเพศวิทยาก็มิได้ถูกลดความสำคัญลงแต่อย่างใด หากแต่นักสังคมวิทยากลับไม่ตะต้องหรือตั้งคำถามกับการดำรงอยู่และความหมายของเพศสรีระ จึงทำให้วาทกรรมวิทยาศาสตร์และวาทกรรมธรรมชาติยังคงชุกช่อนอยู่ภายใต้การใช้คำว่า “เพศภาวะ”

เพศวิถีในสังคมวิทยา

นอกเหนือจากเพศสรีระและเพศภาวะ เพศวิถีถือเป็นอีกมิติทางเพศที่มีความสำคัญอย่างมากในเพศวิทยาและสังคมวิทยา ทั้งนี้ เพศวิถีถือเป็นประดิษฐกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนับตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 18 และศตวรรษที่ 19 เมื่อนักวิทยาศาสตร์พยายามทำให้ร่างกายของมนุษย์กลายเป็นวัตถุแห่งการศึกษาด้วยวิทยาศาสตร์ เพศวิถีเป็นสิ่งที่มิใช่ประวัติศาสตร์ซึ่งประกอบสร้างจาก “ความเชื่อมโยงกันระหว่างข้อบังคับในการพูดความจริงกับข้อห้ามเกี่ยวกับเพศวิถี” (Foucault, 1997, p. 224) กล่าวคือ ภายใต้การปกปิดกีดกัน (repression) ในบรรยากาศของยุคสมัยวิกตอเรียที่เพศวิทยาถือกำเนิด ประเด็นศึกษาเกี่ยวกับเพศมักถูกทำให้กลายเป็น “เรื่องต้องห้าม ไม่ปรากฏ และเงียบบัง” (Foucault, 1990, p. 5)

แต่ในขณะเดียวกัน แนวท่วงวิชาการโดยเฉพาะเพศวิทยาและจิตวิเคราะห์ซึ่งถือกำเนิดและเติบโตในช่วงเวลาดังกล่าวกลับเรียกร้องให้ผู้คนเปิดเผยและ “สารภาพ” (confession) พฤติกรรมทางเพศของตนในโลกทางวิชาการเพื่อนำไปสู่การสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับปฏิบัติการที่เป็นปกติกับปฏิบัติการที่ผิดแผกแหวกแนว (Downing, 2008, p. 88) อันนำไปสู่การสร้างเส้นแบ่งระหว่างวิถีปฏิบัติและรสนิยมทางเพศที่เป็นปกติกับวิถีปฏิบัติและรสนิยมทางเพศที่ผิดปกติ จึงกล่าวได้ว่าองค์ความรู้ทางเพศวิทยาและจิตวิเคราะห์ในช่วงเวลาดังกล่าวล้วนมีส่วนสำคัญในการ

⁵ ดังที่ฟูโกต์พยายามอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซุกซ่อนอยู่ในกระบวนการสร้างความหมายและการนิยามร่างกายของมนุษย์ด้วยวาทกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวาทกรรมธรรมชาติที่รองรับด้วยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Butler, 1989, p. 116) ในงานเขียนอันลือชื่อของเขานั้นคือผลงานสี่เล่มในชุด “The History of Sexuality” (ดู Foucault, 1990)

ทำให้เพศสัมพันธ์สมัยใหม่กลายเป็นวิธีระบุตัวตนของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มภายใต้วาทกรรมทางการแพทย์ (Downing, 2008, p. 88)

นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา นักสังคมวิทยาหันมาสนใจเพศวิถียิ่งอย่างมาก (Henslin, 1971) เนื่องจากอิทธิพลของนักสตรีนิยมคลื่นลูกที่สองและขบวนการปลดแอกเกย์ (Gay Liberation Movement) ด้วยเหตุนี้ ประเด็นเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกัน (homosexuality) จึงได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษในช่วงปลายทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 และนับรวมประเด็นเพศวิถีให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมวิทยาเพศ (sociology of sex) (ดู Simon & Gagnon, 1967) และกลายมาเป็นสังคมวิทยาว่าด้วยคนรักเพศเดียวกัน (sociology of homosexuality) ในเวลาต่อมา

จากสารัตถะทางเพศสู่ความเป็นเคียวรี

แม้ประเด็นเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกันจะเป็นที่สนใจในหมู่นักสังคมวิทยาในช่วงทศวรรษ 1970 แต่ดูเหมือนว่าสาขาวิชาเกย์และเลสเบี้ยนศึกษา (gay and lesbian studies) กลับไม่ต้อนรับองค์ความรู้ทางสังคมวิทยามากนัก เพราะสังคมวิทยายังคงศึกษาประเด็นเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกันในฐานะความเบี่ยงเบนทางสังคมที่ต้องถูกจัดการและแก้ไข สาขาวิชาเกย์และเลสเบี้ยนศึกษาจึงปฏิเสธองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาและต่อ ยอดความรู้อย่างจำกัดภายในพรมแดนของมนุษยศาสตร์ (humanities) เป็นหลัก (โดยเฉพาะจากงานเขียนของฟูโกต์) (Epstein, 1994, pp. 193–194)

แต่ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 นักวิชาการในสาขาวิชาเกย์และเลสเบี้ยนศึกษาที่มุ่งสร้างสารัตถะของเกย์และเลสเบี้ยนกลับเกิดจุดแตกหัก

ทางความคิดกับนักวิชาการสายฟูโกต์ (Foucauldian) ที่พยายามท้าทายสารัตถะเหล่านั้นด้วยข้อเสนอที่ว่าทั้งเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกันและอัตลักษณ์เกย์มิใช่สิ่งที่เป็นสากลและข้ามพ้นประวัติศาสตร์แต่อย่างใด (Seidman, 1994, p. 171) จึงทำให้สารัตถะของเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกันและอัตลักษณ์เกย์กลายเป็นข้อถกเถียงหลักในสาขาวิชาเกย์และเลสเบี้ยนศึกษาในช่วงทศวรรษ 1980–1990 (Stein, 1992) อีกทั้งนักวิชาการสายฟูโกต์ได้เปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาการเมืองเรื่องเกย์และเลสเบี้ยนจากการเมืองของชนกลุ่มน้อยไปสู่การเมืองเรื่องความรู้ (politics of knowledge) และการเมืองเรื่องความแตกต่าง (politics of difference) (ดู Seidman, 1993) อันนำไปสู่การกำเนิดทฤษฎีเคียวรีในช่วงทศวรรษ 1990

ข้อท้าทายของทฤษฎีเคียวรีที่มีต่อทั้งฝ่ายที่สมานานองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอธิบายเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกันและฝ่ายที่สมานานการประกอบสร้างทางสังคมของเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกันคือการวิพากษ์ความคงที่ ความเป็นเอกภาพ และการระบุชัดเจกันได้ (stable, unified, and identifiable) ของเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกัน (Seidman, 1994, p. 173) โดยแย้งว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มีพลวัต และมีความสลับซับซ้อน

นอกจากนี้ ทฤษฎีเคียวรียังท้าทาย “ระบอบเพศวิถี” (regime of sexuality) ที่หมายถึง “ความรู้ที่ประกอบสร้างตัวตนให้เป็นเรื่องเกี่ยวกับเพศ และอนุมานว่าเพศวิถีของคนรักต่างเพศและคนรักเพศเดียวกันเป็นหมวดหมู่หลักที่กำหนดความจริงเกี่ยวกับตัวตนทางเพศ” (Seidman, 1994, p. 174) กล่าวคือ การใช้เพศวิถีของคนรักต่างเพศและคนรักเพศเดียวกันเป็นหน่วยทางสังคมที่กำหนดคุณลักษณะให้สรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมแบบคู่ตรงข้ามกำลังตอกย้ำว่าทฤษฎีความปกติ-ความ

ผิดปกติ ความเป็นธรรมชาติ-ความผิดธรรมชาติ และความเหมาะสม-ความไม่เหมาะสมให้อย่างคงดำรงอยู่ต่อไป

เมื่อทฤษฎีควีเยอร์เข้ามาในสังคมวิทยานับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา⁶ ทฤษฎีควีเยอร์ได้สร้างคุณูปการที่สำคัญสองประการแก่สังคมวิทยาเพศภาวะและเพศวิถี ได้แก่ ประการแรก ทฤษฎีควีเยอร์หรือสร้างองค์ประธานในฐานะข้อท้าทายเชิงญาณวิทยาในสังคมวิทยา (Green, 2007 as cited in McCann, 2016, p. 224) และประการที่สอง ทฤษฎีควีเยอร์อธิบายเพศภาวะและเพศวิถีแตกต่างไปจากคำอธิบายแบบดั้งเดิมของสตรีนิยมกระแสหลัก (Jagose, 2009 as cited in McCann, 2016, p. 224) สืบเนื่องจากคุณูปการข้างต้น

ข้อเสนอของจูดิธ บัตเลอร์ ว่าด้วย “ปฏิบัติการแสดง” หรือ “นาฏยภาค” (performativity) ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการศึกษาทำความเข้าใจอัตลักษณ์ในสังคมวิทยา โดยระบุว่าอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ (gender identity) มิใช่ผลของการนำเพศสรีระไปผ่านประสบการณ์ทางวัฒนธรรมหรือการขัดเกลาทางสังคม หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างในเชิงการแสดง (performatively constructed) กล่าวคือ อัตลักษณ์มิใช่วัตถุตั้งต้นของการแสดงออก ตรงกันข้าม อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นผ่านการแสดงออก (expressions) ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ จนเกิดกลายเป็นแบบแผนต่างหาก (Butler, 1990, p. 25)

⁶ การเติบโตของสาขาวิชาเกย์และเลสเบียนศึกษาในสหรัฐอเมริกาเป็นผลมาจากการจัดการเรียนการสอนอย่างจริงจังในมหาวิทยาลัย (ดู Escoffier, 1990) รวมถึงการก่อตั้ง *Journal of the History of Sexuality* (วารสารประวัติศาสตร์เพศวิถี) ในปี ค.ศ. 1990 และวารสาร *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* (จีแอลคิว หรือ วารสารเลสเบียนและเกย์ศึกษา) ในปี ค.ศ. 1993

ด้วยเหตุนี้ บัตเลอร์จึงไม่สมาทานการอธิบายใดๆเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศภาวะและการมีอยู่ของเพศวิถีในฐานะผลลัพธ์ของเพศสรีระ (Butler, 1990, p. 10) เพราะมองว่าเพศภาวะเป็นผลมาจากรูปแบบของการใช้เนื้อหนังมังสาอย่างซ้ำซาก (repeated styles of flesh) ซึ่งก่อตัวขึ้นเมื่อเวลาผ่านพ้นไป (congeal over time) (Butler, 1990, p. 45) เพศภาวะจึงไม่ใช่ผลของการนำอัตลักษณ์และการแสดงออกมาเป็นประเด็นเพศ (sexed) หากแต่เพศสรีระต่างหากที่ถูกทำให้เป็นประเด็นเพศภาวะ (gendered) มาโดยตลอด (Butler, 1990, p. 10)

ดังนั้นบัตเลอร์จึงมีมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อร่างกายมนุษย์ โดยระบุว่า การอธิบายว่าส่วนประกอบต่างๆ บนร่างกายของมนุษย์ที่มีหน้าที่เฉพาะเจาะจงแตกต่างกันไปตามธรรมชาติ (อาทิ ปากมีไว้กินและพูด มือมีไว้จับลูกบิดประตู และทวารหนักมีไว้ขับถ่าย เป็นต้น) เป็นเพียงมายาคติ (Butler & Taylor, 2002) อันที่จริงแล้ว การใช้อวัยวะบนร่างกายกระทำบางอย่างซ้ำๆ ถูกทำให้เป็นเรื่องธรรมชาติ (naturalized) กล่าวคือ มันถูกกำหนด นิยาม สร้างความหมาย และตีกรอบโดยวาทกรรมความเป็นธรรมชาติที่รองรับด้วยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในนามของ “ข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ”

กล่าวโดยสรุป ในทัศนะของบัตเลอร์ ไม่มีส่วนประกอบใดของร่างกายที่ปราศจากการถูกนิยามจากสังคมที่ได้สร้างแบบแผนของการแสดงออกหรือการใช้อวัยวะนั้นซ้ำๆ จนกลายมาเป็นบทบาทหรือหน้าที่หลักของอวัยวะนั้นๆ ฉะนั้นบัตเลอร์จึงปฏิเสธทั้งการที่ทักว่าเพศสรีระมีอยู่สองรูปแบบ “ตามธรรมชาติ” และการที่ทักว่าเพศสรีระกำหนดความหมายแก่เพศภาวะและเพศวิถี

บทสรุป: สังคมวิทยาสายเควียร์และแนวโน้มในอนาคต

สังคมวิทยาสายเควียร์

บทความวิจัยนี้เริ่มต้นจากการอธิบายปรากฏการณ์การทดสอบเพศของแคสเตอร์ เซเมนยา ที่สั่นคลอนวงการกรีฑาในระดับนานาชาติไปสู่การทบทวนพัฒนาการศึกษาทำความเข้าใจร่างกายของมนุษย์ในมิติเพศในกระบวนการทางวิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ ตลอดจนสำรวจพัฒนาการในการศึกษาเพศของสังคมวิทยาทั้งในมิติเพศสรีระ เพศภาวะ และเพศวิถี เพื่อเข้าใจว่าสังคมประกอบสร้างเพศขึ้นได้อย่างไร และเพศมีผลต่อสังคมของมนุษย์ในแง่มุมใดบ้าง อีกทั้งบทความวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นว่า แม้แต่ในสังคมวิทยาเพศภาวะและเพศวิถีซึ่งนำเสนอองค์ความรู้ในแบบที่ “ข้ามพ้น” เพศสรีระไปแล้วกลับกลายเป็นสาขาที่ยังคงปรากฏร่องรอยของเพศในกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างชัดเจน

หากย้อนกลับไปพิจารณาวัตถุประสงค์หลักในการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์ระหว่างสังคมวิทยาและเพศวิทยาของบทความวิจัยนี้จะพบว่าสังคมวิทยากำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายที่สำคัญสองประการ ได้แก่ ประการแรก การสร้างบทสนทนากับเพศวิทยาซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดมาย่อมเป็นไปได้ยาก กล่าวคือ สังคมวิทยาจะต้องสนทนากับองค์ความรู้ทางเพศวิทยาชุดใด ณ ห้วงเวลาใด และการเลือกประเด็นทางเพศวิทยาอย่างเฉพาะเจาะจงมาเป็นประเด็นสนทนาของสังคมวิทยาจะเท่ากับเป็นการ “แซ่แข็ง” องค์ความรู้ของสาขาวิชาดังกล่าวหรือไม่ และประการที่สอง สังคมวิทยาเองก็ถูกท้าทายภายในสาขาวิชาเองจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ทั้งอิทธิพลจากแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม สตรีนิยม และแนวคิดเชิงวิพากษ์ชุดอื่นๆ รวมถึงทฤษฎีเควียร์ด้วย

ดังนั้นเพื่อป้องกันมิให้การสนทนาข้ามศาสตร์นี้นำไปสู่การนำเสนอสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งอย่างตายตัว หรือการแข่งชิงองค์ความรู้สาขาใดสาขาหนึ่งโดยไร้ความลุ่มลึกและมิติที่หลากหลาย บทความวิจยนี้จึงได้นำเสนอกรอบความคิดประกอบการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์แบบข้ามพันวิทยาการระหว่างสังคมวิทยาและเพศวิทยาที่สำคัญสองประการดังนี้

ประการแรก การนำเสนอพลวัตภายในและระหว่างสาขาวิชา ซึ่งหมายถึงการนำเสนอการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ แนวคิด และข้อถกเถียงภายในแวดวงวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาประเด็นเพศและการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลจากแรงผลักดันภายนอกจากสังคมศาสตร์ จนนำไปสู่การรับเอาประเด็นเพศไปเป็นประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างจริงจังในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา กำลังสะท้อนให้เห็นว่าองค์ความรู้ในเพศวิทยาเปลี่ยนแปลงไปจากแรงผลักดันภายในแวดวงวิทยาศาสตร์ และอิทธิพลของสังคมศาสตร์ด้วยเช่นกัน

ประการที่สอง การแตกแขนงองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาตามประเด็นศึกษาที่มีความเฉพาะเจาะจง ซึ่งในสาขาสังคมวิทยาเองก็มีการวิพากษ์และท้าทายองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาจากภายใน จนนำไปสู่การแตกแขนงออกเป็นองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น จนแตกแขนงออกเป็นสังคมวิทยาเพศภาวะและสังคมวิทยาเพศวิถี รวมถึงสังคมวิทยาคนรักเพศเดียวกัน

กรอบความคิดทั้งสองกำลังสะท้อนให้เห็นว่า “สังคมวิทยา” เองก็มีใช้สาขาวิชาที่มีเอกภาพหรือหยุดนิ่ง เนื่องด้วยอิทธิพลทางความคิดจากทฤษฎีเคียร์ทท์ที่ล้นไหลเข้ามาในสังคมวิทยา องค์ความรู้เดิมในสังคมวิทยาเพศภาวะและเพศวิถีที่ผูกติดกับสาร์ตเถทางเพศ รวมถึงสังคมวิทยากระแสหลักที่มองไม่เห็นประเด็นเพศด้วยซ้ำ กลับถูกวิพากษ์และ

ท้าทายอย่างถอนรากถอนโคน จนนำไปสู่การรับทฤษฎีควีเียร์เข้ามาในสังคมวิทยาอย่างเต็มรูปแบบภายใต้ปฏิบัติการความรู้ที่เรียกว่า “สังคมวิทยาสายควีเียร์” (queering sociology)⁷ ที่มุ่งนำเสนอการวิพากษ์สังคมวิทยาทั้งองคาพยพผ่านการรื้อสร้างความหมายทางเพศ (sexual meanings) หมวดหมู่ทางเพศ (sexual categories) และอัตลักษณ์ (identities) ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างสถาบัน ปฏิบัติการ และความเชื่อในสังคม (Epstein, 1994, p. 198)

อีกทั้งสังคมวิทยาสายควีเียร์ยังมีคุณูปการที่สำคัญต่อสังคมวิทยาทั้งองคาพยพ เช่น การท้าทายกระบวนการของสังคมวิทยาที่ทำให้ประเด็นเพศเป็นเรื่องธรรมชาติ การตอกย้ำว่าสังคมสมัยใหม่ล้วนถูกสร้างขึ้นมาจากการจัดระเบียบร่างกาย ความปรารถนา และเพศวิถี การเผยให้เห็นค่านิยมรักต่างเพศ (heterosexism) ที่ซุกซ่อนอยู่เบื้องหลังการจัดช่วงชั้นทางสังคม และนำเสนอความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในการจัดระเบียบองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาจากที่ถูกผูกขาดโดยนักคิดทางสังคมวิทยาสายคลาสสิกมาโดยตลอดสู่การเน้นย้ำอิทธิพลของนักทฤษฎีสังคม (social theory) รวมถึงแนวคิดต่างๆ ของนักวิชาการในสาขาวิชาควีเียร์ศึกษา (ดู Seidman, 1997, pp. 95–96)

หากพิจารณาสังคมวิทยาสายควีเียร์ในฐานะปฏิบัติการความรู้แบบข้ามพ้นวิทยาการจะเห็นว่า นอกเหนือจากการสั่นคลอนสังคมวิทยาทั้งองคาพยพแล้ว สังคมวิทยาสายควีเียร์กำลังสั่นคลอนการศึกษาประเด็นเพศในโลกของนักวิทยาศาสตร์ควบคู่ไปด้วย หากพิจารณาคำกล่าวของ

⁷ “สังคมวิทยาสายควีเียร์” มีความแตกต่างจาก “สังคมวิทยาว่าด้วยควีเียร์” (sociology of queer) ในแง่ที่สังคมวิทยาว่าด้วยควีเียร์มิได้มุ่งวิพากษ์และท้าทายสังคมวิทยาทั้งองคาพยพในประเด็นต่างๆ ว่าด้วยเพศภาวะและเพศวิถี หากแต่เป็นเพียงการใช้เครื่องมือสำเร็จรูปของนักสังคมวิทยาในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความหลากหลายทางเพศ

นฤพนธ์ ตัววิเศษ (2558) ที่ระบุว่า “การสร้างความรู้และความจริงเกี่ยวกับมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรม เกิดจากกระบวนการทัศน์ที่อ้างอิงความรู้เรื่องเพศแทบทั้งสิ้น...” จะพบว่าองค์ความรู้เรื่องเพศที่ถูกผูกขาดโดยวิทยาศาสตร์มาโดยตลอดนั้นมีอิทธิพลต่อสังคมในทุกมิติ ฉะนั้นการสั่นคลอนองค์ความรู้และกระบวนการทัศน์เดิมของวิทยาศาสตร์ในเพศวิทยาจึงถือเป็นอีกภารกิจที่สำคัญ

เมื่อมองย้อนกลับมาที่สังคมวิทยาสายเคียวรี (อันเป็นผลรวมระหว่างการวิพากษ์วิทยาศาสตร์ด้วยคำอธิบายเชิงการประกอบสร้างทางสังคมของสังคมวิทยาและการวิพากษ์วิทยาศาสตร์ด้วยคำอธิบายเชิงปฏิบัติการแสดงหรือนาฏยภาคแบบทฤษฎีเคียวรี) จะพบว่าทุกทฤษฎีของสังคมล้วนถูกสร้างบนฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาประเด็นเพศในนามของ “เพศวิทยา” ทั้งสิ้น สังคมวิทยาสายเคียวรีจึงพยายามเผยให้เห็นองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ซุกซ่อนอยู่ในทุกทฤษฎีของสังคมและวิพากษ์มันอย่างจริงจัง

สังคมวิทยาสายเคียวรีจึงถือได้ว่าเป็นปฏิบัติการความรู้ชุดหนึ่งที่ไม่ใช่แค่การรื้อสร้างกระบวนการทัศน์และนำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ในประเด็นเพศในโลกทางสังคมศาสตร์ และไม่ใช่แค่การหยิบยืมองค์ความรู้และวิธีวิทยาทางสังคมศาสตร์ไปใช้ในโลกของนักวิทยาศาสตร์เท่านั้น หากแต่สังคมวิทยาสายเคียวรีกำลังสะท้อนให้เห็นการสั่นคลอนความศักดิ์สิทธิ์ของคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ในประเด็นเพศและรื้อสร้างแนวคิดและวิธีวิทยาทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ด้วยทฤษฎีเคียวรีไปพร้อมๆ กัน

กล่าวโดยสรุป สังคมวิทยาสายเคียวรีถือได้ว่าเป็นปฏิบัติการความรู้ที่สำคัญอย่างยิ่งในการปฏิวัติวงการวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาประเด็นเพศและสังคมวิทยาเพศภาวะและเพศวิถีที่ถือเป็นสาขาวิชาหลักที่สนใจศึกษาประเด็นเพศในพรมแดนของสังคมศาสตร์ ในขณะเดียวกัน สังคมวิทยา

สายเควีย์ร์ถือได้ว่าเป็นผลลัพธ์ของความพยายามในการสนทนาข้ามศาสตร์แบบข้ามพันวิทยาการซึ่งนักสังคมวิทยาที่สมานานทฤษฎีเควีย์ร์มุ่งมั่นเป็นอย่างมากที่จะสั่นคลอนอำนาจของระบอบเพศวิถีที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำโดยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และท้าทายความคิด ความเชื่อ และความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำโดยองค์ความรู้ทางสังคมวิทยา

แนวโน้มในอนาคตของ/หลังจาก “สังคมวิทยาสายเควีย์ร์”

ในขณะที่สังคมวิทยาสายเควีย์ร์กำลังเติบโตและเผชิญกับข้อท้าทายจากแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ ในสาขามนุษยศาสตร์ กระแสแนวคิดที่สำคัญสองประการ ได้แก่ 1) กระแส “หลังเควีย์ร์” (post-queer) และ 2) “การถอนรากถอนโคนของสังคมวิทยาสายเควีย์ร์” (decolonising queering sociology) ถือได้ว่าเป็นสองกระแสสำคัญที่เข้ามาสั่นคลอนการดำรงอยู่ของสังคมวิทยาสายเควีย์ร์ในปัจจุบันและอาจนำไปสู่แนวโน้มของ “การกลายสภาพ” ไปสู่ความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในอนาคต ด้วยเหตุนี้ การสำรวจข้อท้าทายเชิงแนวคิดทฤษฎีข้างต้นทั้งสองจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการชี้ให้เห็นอนาคตของปฏิบัติการความรู้ชุดดังกล่าว

ประการแรก อัดัม ไอเซยา กรีน (Adam Isaiah Green, 2002, pp. 522–524) ได้เสนอว่าที่ผ่านมาทฤษฎีเควีย์ร์หมกมุ่นกับอุดมคติของเพศภาวะและเพศวีนอกขนบในดัวบททางวรรณกรรมเท่านั้นจนหลงลืมหลักฐานเชิงประจักษ์ในสังคม ดังนั้นกรีนจึงมองว่าทฤษฎีเควีย์ร์ควรก้าวข้ามตัวมันเองไปสู่กระแส “หลังเควีย์ร์” ซึ่งหมายถึงการก้าวข้ามเควีย์ร์แบบมนุษยศาสตร์ไปสู่เควีย์ร์ที่มีการหยิบยืมองค์ความรู้ของสาขาวิชาอื่นๆ ในสังคมศาสตร์ประกอบการวิพากษ์บรรทัดฐานของรักต่างเพศและบรรทัดฐานของรักเพศเดียวกันที่ยังคงทำงานอยู่เบื้องหลังโครงสร้างทาง

สังคมและการจัดระเบียบของสังคมนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจสรุปได้ว่าสังคมวิทยาสายเคียวรีในงานวิจัยนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการความรู้แบบ “หลังเคียวรี” โดยตัวของมันเอง กล่าวคือ สังคมวิทยาสายเคียวรีสะท้อนให้เห็นความพยายามในการเชื่อมร้อยทฤษฎีเคียวรีของนักมนุษยศาสตร์เข้ากับสังคมวิทยาของนักสังคมศาสตร์ การข้ามพ้นนิยามการในลักษณะดังกล่าวเป็นการทำให้ทฤษฎีเคียวรีได้ทำลายและรื้อสร้างตัวเอง และเปิดรับความเป็นไปได้หรือศักยภาพใหม่ๆ โดยที่ตัวของมันเองไม่ปิดกั้นพรมแดนความรู้และไม่หยุดนิ่งตายตัว

อย่างไรก็ตาม นิยามข้างต้นของกรีนกลับแตกต่างไปจากนิยามว่าด้วย “หลังเคียวรี” ของเดวิด รัฟโฟโล (David V. Ruffolo, 2009) ซึ่งเน้นย้ำกระแส “หลังเคียวรี” โดยมุ่งรื้อสร้างรากฐานของเคียวรีจากภายในสาขาวิชาเคียวรีศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ของมนุษยศาสตร์ โดยรัฟโฟโลนำเสนอสิ่งที่เรียกว่า “ศักยภาพแบบหลังเคียวรี” (post-queer potentialities) โดยอธิบายว่าที่ผ่านมามีการอธิบายร่างกายของมนุษย์ซึ่งเป็นแกนกลางของทฤษฎีเคียวรีนั้นมีขอบเขตที่จำกัดเพราะทฤษฎีเคียวรีมุ่งเน้นให้ความสำคัญเฉพาะสิ่งใดก็ตามที่ต้องเกี่ยวข้องกับร่างกายและอัตวิสัย (subjectivity) เท่านั้น (Ruffolo, 2009, p. 380)

ในทัศนะของรัฟโฟโล คำอธิบายด้วยทฤษฎีเคียวรีเป็นเพียงแค่การคิดบนฐานของสภาวะความจริงในอดีต [ในพื้นที่แห่งสภาวะความจริง (the realm of the real)] และการจินตนาการถึงอนาคตบนฐานของสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนหน้าเท่านั้น [ในพื้นที่แห่งความเป็นไปได้ (the realm of the possible)] ฉะนั้นปรากฏการณ์ใดก็ตามที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำให้ร่างกายเป็นอัตวิสัย (subjectivization) การนำเสนอภาพแทนของร่างกาย (representation) การระบุตัวตนของร่างกาย (identification)

หรือการให้ความหมายแก่ร่างกาย (signification) ย่อมหมายความว่าปรากฏการณ์นั้นไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่อยู่บนพื้นฐานของสภาวะความจริงที่ดำรงอยู่ก่อนหน้า และย่อมถูกอธิบายว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ข้ามพ้นขอบเขตความเป็นจริง/ความเป็นไปได้ (the real/possible) ซึ่งทฤษฎีเคียวีร์จะไม่ย่างกรายเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย

รัฟโฟโลจึงมองว่าแนวคิดว่าด้วย “ปฏิบัติการแสดง” หรือ “นาฏย-ภาค” ถือเป็นการต่อยอดความคิดบนฐานของฟูโกต์ในประเด็นว่าด้วยร่างกาย อำนาจ และวาทกรรม ดังนั้นบัตเลอร์ก็ยังคงติดกรอบการอธิบายความหมายของร่างกายโดยเชื่อมโยงเข้ากับอัตวิสัยไม่ต่างไปจากฟูโกต์แต่อย่างใด ฉะนั้นร่างกายแบบเคียวีร์ที่เรียกร่อง “ความหลากหลายเลื่อน” (différance)⁸ กลับกลายเป็นการผูกติดกับความหมายสัญญาของสิ่งที่เรียกว่า “ร่างกาย” ที่มีอยู่ในพื้นที่แห่งความจริงและความเป็นไปได้เท่านั้น ซึ่งท้ายที่สุด ร่างกายแบบเคียวีร์จะไม่สามารถเปิดรับการเกิดขึ้นของร่างกายแบบอื่นๆ ในอนาคตที่หลุดพ้นจากกรอบเดิมไปได้

รัฟโฟโลจึงเสนอสิ่งที่เรียกว่า “ศักยภาพแบบหลังเคียวีร์” โดยขยายขอบเขตความรู้เกี่ยวกับร่างกาย รวมถึงให้ความสนใจร่างกายของมนุษย์และอมมนุษย์ (non-human) รวมถึงสิ่งที่เรียกว่า “ร่างกายเสมือน” (virtual body) เพื่อชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีเคียวีร์ที่ยึดติดกับร่างกายและอัตวิสัยอาจไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจร่างกายของมนุษย์อีกต่อไป เพราะมันโหดเกินไปเกี่ยวกับร่างกายในปัจจุบันได้ข้ามพ้นขอบเขตของเนื้อหาหนังสือไปสู่ภาวะเสมือนจริง (virtuality) มากยิ่งขึ้น

⁸ ความหลากหลายเลื่อน หมายถึงภาวะความสั่นไหวของความหมายสัญญา (signified) กับรูปสัญญา (signifier) ที่ไม่ได้ผูกติดกันอย่างตายตัว (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, น. 185)

ร่างกายในทัศนะหลังเคียร์จึงมิใช่สภาพที่มีความแน่นอน หรือเป็นสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างตายตัว หรือแม้กระทั่งเป็นสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่จริงได้ด้วยเงื่อนไขของการใช้ผัสสะและสำนึกในการรับรู้ว่าสรรพสิ่งนั้นเป็นความจริง หากแต่หมายถึง “สภาวะการกลายเป็น” (becoming-body) [ซึ่งหมายถึงการทำให้ภาวะเสมือนจริงค่อยๆ กลายมาเป็นความจริง (actualised virtuality)] อีกทั้งยังก้าวข้ามร่างกายในเชิงกายภาพ (physical body) ไปสู่ “bodies” ในความหมายที่กว้างขวางและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ได้แก่ “องคัพพของงานทางทฤษฎี (bodies of theoretical work) องคัพพของความรู้ (bodies of knowledge) ความรู้ด้วยองคัพพ (knowledge of bodies) องคัพพเชิงสถาบัน (institutional bodies) องคัพพของความคิด (bodies of thought) องคัพพทั้งระบบ (systemic bodies) และองคัพพทางวัฒนธรรม (cultural bodies)” (Ruffolo, 2009, p.381)

กล่าวโดยสรุป กระแสหลังเคียร์แบบรัฟโฟโลคือความพยายามก้าวข้ามข้อจำกัดในการอธิบายร่างกายที่ผูกติดไว้กับอัตวิสัย การให้ความหมายและการนำเสนอภาพแทนแบบเดิมๆ โดยชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า “bodies” ควรมีความหมายที่ไปได้ไกลกว่าเพียงแค่ร่างกายในเชิงกายภาพที่หยุดนิ่งไร้พลวัตไปสู่กระบวนการกลายเป็นร่างกายหรือองคัพพ

ประการที่สอง ในขณะที่สังคมวิทยาสายเคียร์ถูกท้าทายจากนักมนุษยศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากฌีลส์ เดอเลซ (Deleuzian) ในการก้าวข้ามดินแดนแห่งสภาวะความจริงไปสู่การอธิบายร่างกายเสมือนในพื้นที่แห่งความเสมือนจริง (เจกเซิร์ฟโฟโล) สังคมวิทยาสายเคียร์เองก็ถูกท้าทายจากทฤษฎีหลังอาณานิคมด้วยเช่นกัน เนื่องจากพัฒนาการขององค์ความรู้ด้วยสังคมวิทยาเพศวิถี สังคมวิทยาเพศวิถีของคนรักเพศเดียวกัน รวมถึงสังคมวิทยาสายเคียร์ ล้วนมีที่มาจาก

สังคมตะวันตก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา) มาโดยตลอด ทำให้สังคมอเมริกันได้กลายมาเป็นแหล่งอ้างอิงของความหมายของเพศวิถีของชนรักเพศเดียวกันและความเป็นควีียร์เพียงหนึ่งเดียว ส่งผลทำให้การศึกษาเพศวิถีที่หลากหลายและความเป็นควีียร์กลายเป็นการเผยแพร่อำนาจจักรวรรดินิยม (imperialism) ผ่านการสร้างความรู้ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางและใช้ความรู้เหล่านั้นในการกำหนดสถานะความจริงของดินแดนต่าง ๆ ที่มีใช้ตะวันตก

ด้วยเหตุนี้ นักสังคมวิทยาสายควีียร์ที่มองเห็นปัญหาเชิงจักรวรรดินิยมดังกล่าวจึงหันมาท้าทายการมีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลางของกระบวนการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาโดยการ “ถอนรากอาณานิคมทางความคิด” (decolonising the mind) ซึ่งหมายถึง “ความสามารถในการอ่านและเขียนที่แตกต่างไปจากเดิมเพื่อจัดระเบียบความเข้าใจของเราเกี่ยวกับระเบียบของสรรพสิ่งเสียใหม่ อันนำไปสู่ความเป็นไปได้ในการสร้างความเปลี่ยนแปลง” (McLeod, 2000, p. 23) กล่าวคือ กระบวนการข้างต้นเป็นการรื้อสร้าง (deconstruction) รากเหง้าของวาทกรรมอาณานิคม (colonial discourse) ที่ซุกซ่อนอยู่ในระเบียบของสรรพสิ่งที่รายล้อมรอบตัวเราในสังคมสมัยใหม่

ในการถอนรากอาณานิคมของควีียร์ศึกษา ปีเตอร์ แจ็คสัน (Peter A. Jackson, 2009) ได้เสนอความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “กระแสควีียร์ในระดับโลก” (global queering) โดยแจ็คสันเน้นย้ำข้อถกเถียงทางวิชาการ 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก โลกาภิวัตน์มิใช่ปรากฏการณ์ที่ทำให้โลกทั้งใบมีวัฒนธรรมแบบเดียวกัน (cultural homogenization) หากแต่เป็นการนำเสนอว่าอัตลักษณ์ถูกตีความและทำความเข้าใจใหม่แตกต่างกันอย่างไรในแต่ละบริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ต่างหาก (ดู Adam, Duyvendak, & Krou-

wel, 1999; Weeks, 2007 as both cited in Jackson, 2009, pp.16–17) ประการที่สอง กระแสเควียร์ในระดับโลกมิได้มีสหรัฐอเมริกาเป็นแหล่งกำเนิดเพียงหนึ่งเดียว อีกทั้งการหิบบั่มทางวัฒนธรรมจากตะวันตกไม่จำเป็นต้องหมายความว่าดินแดนเหล่านั้นกำลังถูกกลืนกลายและครอบงำโดยตะวันตกเสมอไป ประการที่สาม คนข้ามเพศชาวเอเชียมิใช่ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม โดยแจ๊คสันเสนอว่าอัตลักษณ์ทางเพศภาวะข้างต้นเป็นสิ่งที่แตกต่างจากทั้งวัฒนธรรมเควียร์ตะวันตกและวัฒนธรรมทางเพศภาวะก่อนสมัยใหม่ในสังคมของตัวเอง (Jackson, 2003 as cited in Jackson, 2009, p. 20) และประการสุดท้าย กระแสเควียร์ในระดับโลก (โดยเฉพาะในประเทศไทย) เกิดขึ้นก่อนโลกาภิวัตน์ในยุคดิจิทัลหลังสงครามเย็น และอาจมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960 โดยแจ๊คสันระบุว่า คำว่า “เกย์” ถูกใช้ในสังคมไทยมาตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์สโตนวอลล์ (Stonewall Riot) ที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1969 เสียด้วยซ้ำ (Jackson, 1999 as cited in Jackson, 2009, p. 21)

ในขณะที่แจ๊คสันมุ่งถอรรากอาณานิคมของเควียร์ศึกษาที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลางด้วยปรากฏการณ์ “เกย์” และ “คนข้ามเพศ” ในสังคมไทย งานเขียนของทราวิส คอง (Travis S. K. Kong, 2020) ถือเป็นหนึ่งในหมุดหมายสำคัญในการถอรรากอาณานิคมของสังคมวิทยาสายเควียร์เป็นการเฉพาะเจาะจงโดยมุ่งเน้นไปที่ภาวะข้ามชาติ (transnationality) ของสังคมวิทยาสายเควียร์ในบริบทเอเชีย ซึ่งระบุว่า ประการแรก สังคมวิทยาสายเควียร์ข้ามชาติดำรงอยู่บนพื้นฐานของการมี “กระบวนทัศน์การเคลื่อนย้าย” (mobilities paradigm) (Sheller & Urry, 2006 as cited in Kong, 2020, p. 5) ซึ่งคองอธิบายว่าเป็นกระบวนทัศน์ที่มุ่งเน้น “การเคลื่อนย้ายและความสั่นไหวของกระบวนกรรทางสังคมและการ

เคลื่อนไหวของผู้คน ทุน ข้อมูล และภาพลักษณ์ ซึ่งเข้ามาแทนที่สังคมที่แบ่งเขตด้วยภูมิวัฒนธรรม” (Kong, 2020, p. 5)

ประการที่สอง การหลั่งไหลของกระแสโลกาภิวัตน์ในประเด็นเพศ-วิถีได้ก่อให้เกิดการปะทะกับวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมในดินแดนต่างๆ และในช่วงเวลาต่างๆ ด้วย⁹ ประการที่สาม คองเน้นย้ำความสำคัญของการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างแบบสังคมวิทยา (ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงวัตถุ) และการวิเคราะห์เชิงตัวบทหรือวาทกรรม (ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรม) เพื่อตอบย้ำความสำคัญของวาทกรรมและการนำเสนอภาพแทนทางวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ทางสังคมไปพร้อมๆ กับการตอบย้ำความสำคัญของแบบแผนเชิงโครงสร้างของสังคม (socio-structural configurations) ที่ทำให้วาทกรรมปรากฏในสังคม (Kong, 2020, p. 6) และประการสุดท้าย แนวทางการศึกษาที่คองนำเสนอเป็นแนวทางการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (comparative historical analysis) ซึ่งทำให้เห็นความเชื่อมโยงและความไม่เชื่อมโยงกันของปรากฏการณ์เดียวกันที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของพื้นที่และเวลา (Kong, 2020, p. 6)

ในงานชิ้นดังกล่าวคองเสนอว่าเรื่องราวและความเป็นมาของผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่หนึ่งๆ ย่อมเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงต่างๆ ท่ามกลางบริบททางวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจในพื้นที่นั้นๆ แต่ในขณะเดียวกัน ภายใต้ความแตกต่างดังกล่าว ปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงต่างๆ กลับมีลักษณะข้ามชาติอยู่เสมอ ส่งผล

⁹ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาเปรียบเทียบวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมในประเด็นเพศวิถีของสังคมฮ่องกง สังคมไต้หวัน และสังคมจีนแผ่นดินใหญ่ดังที่ปรากฏในงานของคองชิ้นนี้ (Kong, 2020, p. 6)

ทำให้เกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรม (cultural diffusion) จากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่งอยู่เสมอ และดูเหมือนว่าปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐในฮ่องกง ไต้หวัน และจีนแผ่นดินใหญ่ในงานชิ้นนี้ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างความเป็นเคียวร์ที่ไม่ได้มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้ จึงสรุปได้ว่าข้อจำกัดที่สำคัญของสังคมวิทยาสายเคียวร์คือการมีตะวันตกเป็นศูนย์กลางในการอธิบายการเมืองเรื่องที่มา (politics of origins) ของเคียวร์ และวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการก้าวข้ามข้อจำกัดดังกล่าวหรือถอนรากอาณานิคมขององค์ความรู้ชุดดังกล่าวคือการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบภายใต้กรอบการศึกษาแบบข้ามชาตินิยมนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป การทบทวนบทสนทนาข้ามศาสตร์ระหว่างสังคมวิทยากับเพศวิทยาในงานวิจัยนี้กำลังตอกย้ำให้นักสังคมวิทยาได้ตระหนักว่าการศึกษารากฐานทางสังคมและการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติเพศภาวะและเพศวิถี (ที่นักสังคมวิทยาเพศภาวะและเพศวิถีมักให้ความสนใจและให้ความสำคัญ) เป็นสิ่งที่มีพลวัตและเต็มไปด้วยข้อท้าทายทางความคิดมากมาย การเปิดรับอิทธิพลขององค์ความรู้ในสาขามนุษยศาสตร์เข้ามาในสังคมวิทยาดังเช่นที่สังคมวิทยาเปิดรับทฤษฎีเคียวร์เข้ามาในสาขาวิชาจึงถือได้ว่าเป็นสัญญาณที่ดีในการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์และเปิดรับกรอบความคิดใหม่ๆ เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดเดิมๆ ในแบบที่สังคมวิทยากระแสหลักแต่ในขณะเดียวกัน ในการศึกษาประเด็นเพศด้วยองค์ความรู้ทางสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาสายเคียวร์เองก็มีอาจหลีกเลี่ยงที่จะสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์กับองค์ความรู้ชุดอื่นได้

ฉะนั้นไม่เฉพาะเพียงแค่นักสังคมวิทยาเพศภาวะและเพศวิถีเท่านั้นที่ต้องเผชิญกับการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์ด้วยการปฏิสัมพันธ์กับ

องค์ความรู้แบบสหวิทยาการอย่างเกย์และเลสเบี้ยนศึกษารวมถึงควีเียร์ศึกษา แต่สังคมวิทยาสายควีเียร์เองก็ต้องปฏิสัมพันธ์กับข้อเรียกร้องจากทั้งกระแส “หลังควีเียร์” และการถอนรากอาณานิคมของสังคมวิทยาควีเียร์ด้วยการรอบการศึกษาแบบข้ามชาตินิยม รวมถึงอิทธิพลทางความคิดจากกระแสทางวิชาการอื่นๆ อีกด้วย

ดูเหมือนว่าในอนาคต ต่อให้สังคมวิทยาสายควีเียร์ที่สมาทานกระแส “หลังควีเียร์” และกระแส “ถอนรากอาณานิคม” และก่อกำเนิดเป็นปฏิบัติการความรู้หรือสาขาวิชาย่อย สังคมวิทยาเหล่านั้นจะยังคงต้องปฏิสัมพันธ์กับสาขาวิชาอื่นๆ และสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์ต่อไปในอนาคตอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

รายการอ้างอิง

- ดิณณภพ สันสมบุรณ์ทอง. (2557). การเมืองเรื่องคน (ที่ถูกทำให้) “ไม่” ธรรมดา: มองความเป็นหญิงของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรผ่านกรอบเควีย์ร์. *วารสารสังคมศาสตร์*, 44(2), 71–90.
- นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ. (2558, 15 มิถุนายน). เควีย์ร์กับการวิพากษ์มานุษยวิทยากระแสหลัก. *ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร*. สืบค้นจาก <https://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/1>.
- นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ. (2563). แนวคิดเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ” ในกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(3), 312–339.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Acker, J., Barry, K., & Esseveld, J. (1983). Objectivity and truth: Problems in doing feminist research. *Women's Studies International Forum*, 6(4), 423–435.
- Adam, B. D., Duyvendak, J. W., & Krouwel, A. (1999). Gay and lesbian movements beyond borders? National imprints of a worldwide movement. In B. D. Adam, J. W. Duyvendak, & A. Krouwel (Eds.), *The global emergence of gay and lesbian politics: National imprints of a worldwide movement* (pp. 344–371). Philadelphia: Temple University Press.
- Alexandre, H. (2001). A history of mammalian embryological research. *International Journal of Developmental Biology*, 45(3), 457–467.
- Ankum, W., Houtzager, H. L., & Bleker, O. (1996). Reinier De Graaf (1641–1673) and the fallopian tube. *Human Reproduction Update*, 2(4), 365–369.
- BBC. (2017, February 10). Mariya Savinova: Russian London 2012 gold medallist stripped of title. *BBC*. Retrieved from <https://www.bbc.com/sport/athletics/38931007>.
- Beccalossi, C. (2012). *Female sexual inversion: Same-sex desires in Italian and British sexology, c.1870–1920*. London: Palgrave Macmillan.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., & Webster, A.

- (1987). *Introductory sociology*. London: Macmillan.
- Bloom, B. (2018, April 25). Caster Semenya to be forced to lower testosterone levels or face 800m ban. *The Telegraph*. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk/athletics/2018/04/25/caster-semenya-forced-lower-testosterone-levels-face-800m-ban/>.
- Butler, J. (1989). The body politics of Julia Kristeva. *Hypatia*, 3(3), 104–118.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. London: Routledge.
- Butler, J., & Taylor, S. (2002). Interdependence. In A. Taylor (Ed.), *Examined life: Excursions with contemporary thinkers* (pp. 185–213). London: Routledge.
- Carlson, E. A. (2013). *The 7 sexes: Biology of sex determination*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Cerquozzi, G. (2017). *Beyond crime, sin and disease: Same-sex behavior nomenclature and the sexological construction of the homosexual personage in the late nineteenth and early twentieth century* (Master's thesis). University of Ottawa, Faculty of Social Sciences.
- Chafetz, J. S. (2006). The varieties of gender theory in sociology. In J. S. Chafetz (Ed.), *Handbook of the sociology of gender* (pp. 3–23). New York: Springer.
- Cook, M. 2003. *London and the culture of homosexuality, 1885–1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crozier, I. (2008). Introduction: Havelock Ellis, John Addington Symonds and the construction of *Sexual Inversion*. In I. Crozier (Ed.), *Sexual inversion: A critical edition* (pp. 1–86). New York: Palgrave Macmillan.
- Davis, G., & Preves, S. (2017). Intersex and the social construction of sex. *Contexts*, 16(1), 80.
- Downing, L. (2008). *The Cambridge introduction to Michel Foucault*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ellis, H. (1897). *Sexual inversion*. London: Wilson and Macmillan.
- Ellis, H. (1910). *Sex in relation to society*. Philadelphia: F. A. Davis.
- Epstein, S. (1994). A queer encounter: Sociology and the study of sexuality. *Sociological Theory*, 12(2), 188–202.
- Escoffier, J. (1990). Inside the ivory closet: The challenges facing lesbian and gay

- studies. *Out/Look: National Lesbian and Gay Quarterly*, 3(2), 40–48.
- Fausto-Sterling, A. (1989). Life in the XY corral. *Women’s Studies International Forum*, 12(3), 319–331.
- Foucault, M. (1980). *Herculine Barbin*. New York: Colophon.
- Foucault, M. (1990). *The will to knowledge, the history of sexuality 1* (R. Hurley, Trans). Harmondsworth: Penguin.
- Foucault, M. (1997). *Ethics: Subjectivity and truth (The essential works of Michel Foucault 1954–1984, vol. 1)* (P. Rabinow, Ed.; R. Hurley & others, Trans). New York: The New Press.
- Gerson, J. M., & Peiss, K. (1985). Boundaries, negotiation, consciousness: Reconceptualizing gender relations. *Social Problems*, 32(4), 317–331.
- Green, A. I. (2002). Gay but not queer: Toward a post-queer study of sexuality. *Theory and Society*, 31(4), 521–545.
- Green, A. I. (2007). Queer theory and sociology: Locating the subject and the self in sexuality studies. *Sociological Theory*, 25(1), 26–45.
- Hart, S. (2010, July 6). Caster Semenya given all clear after gender test row. *The Telegraph*. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/athletics/7873240/Caster-Semenya-given-all-clear-after-gender-test-row.html>.
- Hekma, G. (1991). A history of sexology: Social and historical aspects of sexuality. In J. Bremmer (Ed.), *From Sappho to de Sade: Moments in the history of sexuality* (pp. 173–193). New York: Routledge.
- Henslin, J. (1971). *Studies in the sociology of sex*. New York: Appleton–Century–Crofts.
- Hood-Williams, J. (1996). Goodbye to sex and gender. *Sociological Review*, 44(1), 1–16.
- Jackson, P. A. (1999). An American death in Bangkok: The murder of Darrell Berri-gan and the hybrid origins of gay identity in 1960s Bangkok. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 5(3), 361–411.
- Jackson, P. A. (2003). Performative genders, perverse desires: A bio–history of Thai-land’s same–sex and transgender cultures. *Intersections: Gender, History & Culture in the Asian Context* 9. Retrieved from <http://intersections.anu.edu.au/issue9/jackson.html>.
- Jackson, P. A. (2009). Global queering and global queer history: Thai [trans] genders

- and [homo] sexualities in world history. *Autrepart*, 49(1), 15–30.
- Jagose, A. (2009). Feminism’s queer theory. *Feminism & Psychology*, 19(2), 157–174.
- Jenkins, T. M., & Short, S. E. (2017). Negotiating intersex: A case for revising the theory of social diagnosis. *Social Science & Medicine*, 175, 91–98.
- Kinsman, G. (1996). *The regulation of desire: Homo and hetero sexualities*. Montréal: Black Rose Books.
- Kong, T. S. K. (2020). Toward a transnational queer sociology: Historical formation of *Tongzhi* identities and cultures in Hong Kong and Taiwan (1980s–1990s) and China (late 1990s–early 2000s). *Journal of Homosexuality*. DOI: <https://doi.org/10.1080/00918369.2020.1826835>.
- Lee, D., & Newby, H. (1992). *The problem of sociology*. London: Routledge.
- Lengermann, P. M., & Niebrugge, G. (1996). *The women founders: Sociology and social theory, 1830–1930*. Boston: McGraw–Hill.
- Lewin, E. (1993). *Lesbian mothers: Accounts of gender in American culture*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- MacDonald, J. (2019, March 18). The mysterious gynandromorph. *JSTOR Daily*. Retrieved from <https://daily.jstor.org/the-mysterious-gynandromorph/>.
- McCann, H. (2016). Epistemology of the subject: Queer theory’s challenge to feminist sociology. *WSQ: Women’s Studies Quarterly*, 44(3–4), 224–243.
- McLeod, J. (2000). *Beginning postcolonialism*. New York: Manchester University Press.
- Ouma, M. (2009, August 1). African junior champs, day 2. *World Athletics*. Retrieved from <https://www.worldathletics.org/news/news/african-junior-champs-day-2>.
- Padawer, R. (2016, July 3). The humiliating practice of sex-testing female athletes. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2016/07/03/magazine/the-humiliating-practice-of-sex-testing-female-athletes.html>.
- Page, D. C., Mosher, R., Simpson, E. M., Fisher, E. M. C., Mardon, G., Pollack, J., McGillivray, B., de la Chapelle, A., & Brown, L. G. (1987). The sex-determining region of the human Y chromosome encodes a finger protein. *Cell*, 51(6), 1091–1104.
- Ruffolo, D. V. (2009). “Post-queer considerations.” In N. Giffney & M. O’Rourke (Eds.), *The Ashgate research companion to queer theory* (pp. 379–394). Burlington, VT: Ashgate.

- Seidman, S. (1993). Identity and politics in a postmodern gay culture: Some conceptual and historical notes. In M. Warner (Ed.), *Fear of a queer planet* (pp. 105–142). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Seidman, S. (1994). Queer-ing sociology, sociologizing queer theory: An introduction. *Sociological Theory*, 12(2), 166–177.
- Seidman, S. (1997). *Difference troubles: Queering social theory and sexual politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Setchell, B. P. (1974). The contributions of Regnier de Graaf to reproductive biology. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 4(1), 1–13.
- Sheller, M., & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 38(2), 207–226.
- Simon, W., & Gagnon, J. H. (1967). Homosexuality: The formulation of a sociological perspective. *Journal of Health and Social Behavior*, 8(3), 177–185.
- Sinclair, A. H., Foster, J. W., Spencer, J. A., Page, D. C., Palmer, M., Goodfellow, P. N., & Graves, J. A. M. (1988). Sequences homologous to ZFY, a candidate human sex-determining gene, are autosomal in marsupials. *Nature*, 336(22/29), 780–783.
- Stein, E. (Ed.). (1992). *Forms of desire: Sexual orientation and the social constructionist controversy*. New York: Routledge.
- Turnpenny, P., & Ellard, S. (2012). *Emery's elements of medical genetics* (14th ed.). China: Elsevier Ltd.
- Von Krafft-Ebing, R. (1886). *Psychopathia sexualis*. Stuttgart: Ferdinand Enke.
- Ward, K. (1990). *Women workers and global restructuring*. Ithaca, NY: ILR Press.
- Ward, K. (1993). Reconceptualizing world system theory to include women. In P. England (Ed.), *Theory on gender/feminism on theory* (pp. 43–68). New York: Aldine De Gruyter.
- Weeks, J. (2007). *The world we have won: The remaking of erotic and intimate life*. London & New York: Routledge.
- West, C., & Fenstermaker, S. (1993). Power, inequality, and the accomplishment of gender: An ethnomethodological view. In P. England (Ed.), *Theory on gender/feminism on theory* (pp. 151–174). New York: Aldine De Gruyter.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender and Society*, 1(2), 125–151.